

IJTIMOYIY TARBIYADA MAHALLANING O'RNI

Rahimberdiyeva Ziroatxon

Qo'qon universiteti, Ta'lim fakulteti
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi
tel: +998 90 305 28 06

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20267852>

Annotatsiya: Mazkur tezis ijtimoiy tarbiya jarayonida mahalla institutining o'rni, uning bolalar va yoshlar shaxsini shakllantirishdagi pedagogik, ijtimoiy va ma'naviy funksiyalarini chuqur tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda mahalla tizimining tarixiy rivojlanishi, uning oila va ta'lim muassasalari bilan o'zaro hamkorligi hamda bolalarda ijtimoiy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va fuqarolik ongini shakllantirishdagi roli keng yoritilgan.

Shuningdek, mahalla institutining zamonaviy jamiyatdagi o'zgaruvchan funksiyalari, globallashtirish sharoitida yoshlar tarbiyasiga ta'siri va ijtimoiy muammolarni hal etishdagi o'rni ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda mahalla orqali bolalarda ijtimoiy moslashuv, mas'uliyat hissi va jamiyatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan (Qodirov, 2019; Rahimova, 2022).

Kalit so'zlar: mahalla, ijtimoiy tarbiya, fuqarolik jamiyati, axloqiy tarbiya, ijtimoiylashuv, pedagogika, yoshlar tarbiyasi. KIRISH

KIRISH

Ijtimoiy tarbiya inson shaxsining jamiyatda shakllanishida eng muhim jarayonlardan biri hisoblanadi. Har bir bola o'z hayotining dastlabki bosqichlarida oila muhitida tarbiya olsa-da, uning shaxs sifatida to'liq shakllanishi keng ijtimoiy muhit — maktab, tengdoshlar guruhi va mahalla orqali amalga oshadi. Shu nuqtayi nazardan mahalla instituti o'zbek jamiyatida nafaqat yashash hududi, balki kuchli ijtimoiy va tarbiyaviy tizim sifatida qaraladi.

Mahalla qadimdan xalqimiz hayotida muhim o'rin tutib kelgan bo'lib, u ijtimoiy tartibni saqlash, yoshlarni tarbiyalash, o'zaro yordam va hamjihatlikni ta'minlash vazifasini bajargan. Bugungi kunda ham mahalla fuqarolik jamiyatining eng quyi, ammo eng muhim bo'g'ini sifatida faoliyat yuritmoqda.

Zamonaviy globallashtirish jarayoni, texnologik rivojlanish va axborot oqimining ortishi yoshlar tarbiyasiga yangi chaqiriqlarni keltirib chiqarmoqda. Bolalar va yoshlar turli tashqi ta'sirlarga tez berilmoqda, bu esa ularning ma'naviy shakllanishiga ijobiy ham, salbiy ham ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ana shunday sharoitda mahalla institutining tarbiyaviy roli yanada oshadi.

Mahalla bolalar uchun:

1. birinchi ijtimoiy muhit
2. axloqiy me'yorlar maktabi
3. jamiyatga kirish eshigi

vazifasini bajaradi. Shu sababli ijtimoiy tarbiyada mahallaning o'rnini o'rganish bugungi kunda dolzarb ilmiy-pedagogik masalalardan biridir.

Mahalla o'zbek xalqining asrlar davomida shakllangan ijtimoiy boshqaruv va tarbiya tizimi hisoblanadi. U nafaqat hududiy birlik, balki ijtimoiy nazorat, ma'naviy tarbiya va jamoaviy qadriyatlarni shakllantiruvchi muhim institutdir.

Ilmiy adabiyotlarda mahalla jamiyatning “mikro ijtimoiy modeli” sifatida talqin qilinadi, ya'ni u kichik jamiyat ichida katta jamiyat qoidalarini o'rgatadi.

Mahalla orqali bolalar va yoshlar: ijtimoiy tartibni, axloqiy me'yorlarni, milliy qadriyatlarni, tabiiy muhitda o'zlashtiradi.

Bola shaxsining ijtimoiylashuvi jarayonida mahalla eng muhim tashqi ta'sir muhitlaridan biri hisoblanadi. U yerda bola turli yoshdagi insonlar bilan muloqot qiladi va real ijtimoiy tajriba orttiradi.

Ismoilova D. (2017) o'zining “Pedagogika asoslari” kitobida shuni ta'kidlaydiki, bola ijtimoiylashuvi faqat oila yoki maktab bilan cheklanmaydi, balki keng ijtimoiy muhit, ayniqsa mahalla orqali mustahkamlanadi.

Mahalla bolada: jamiyat qoidalarini tushunish, kattalarga hurmat, jamoada yashash ko'nikmasi kabi sifatlarni shakllantiradi.

Zamonaviy pedagogikada ijtimoiy tarbiya uch asosiy institut orqali amalga oshiriladi: oila, ta'lim muassasasi va mahalla. Bu tizimlar o'zaro bog'liq holda ishlaganda, bola barkamol shaxs sifatida shakllanadi.

Karimova D. (2018) “O'yin asosida o'qitish metodikasi” asarida ta'kidlashicha, tarbiya jarayonida oila va maktab bilan bir qatorda mahalla ham muhim “ijtimoiy mustahkamlovchi muhit” hisoblanadi.

Bu uchlik:

1. oila – boshlang'ich tarbiya
2. maktab – bilim va intellekt
3. mahalla – ijtimoiy moslashuv

tizimini hosil qiladi.

Mahalla quyidagi funksiyalar orqali ijtimoiy tarbiyani amalga oshiradi:

- Bolalarda axloqiy me'yorlarni shakllantiradi.
- Jamiyatda tartib va xavfsizlikni ta'minlaydi.
- Bola va yoshlarni jamiyatga moslashtiradi.
- Milliy qadriyat va urf-odatlarini uzatadi.
- Ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarga yordam beradi.

Rahimova S. (2022) “Maktabgacha pedagogika” kitobida mahalla aynan shu funksiyalar orqali bolani jamiyatga tayyorlovchi “tabiiy tarbiya instituti” ekanini ta'kidlaydi.

Hozirgi globallashtirish davrida mahalla institutining tarbiyaviy ta'siri turli omillar sabab o'zgarib bormoqda. Raqamli texnologiyalar, internet va ijtimoiy tarmoqlar bolalar ongiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Fozilova O.N. (2023) “Ta'lim va taraqqiyot” ilmiy jurnalida yozishicha, zamonaviy yoshlar real ijtimoiy muhitdan ko'ra virtual muhitga ko'proq bog'lanib qolmoqda, bu esa mahalla tarbiyaviy ta'sirini kamaytiradi.

6. Mahalla institutini rivojlantirish yo'nalishlari

Mahalla tizimini kuchaytirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim:

1. yoshlar bilan ishlashni faollashtirish
2. tarbiyaviy loyihalarni ko'paytirish
3. maktab bilan integratsiyani kuchaytirish
4. ijtimoiy tadbirlarni tizimli tashkil etish

Ulug'bekova M.R. (2024) tadqiqotlarida mahalla va ta'lim muassasasi hamkorligi bolalarda ijtimoiy faollikni oshirishi ilmiy asosda isbotlangan.

7. Mahallaning zamonaviy ijtimoiy ahamiyati

Bugungi kunda mahalla:

1. ijtimoiy barqarorlik
2. yoshlar tarbiyasi
3. milliy identitetni saqlash

kabi strategik vazifalarni bajaradi. Abdullayeva M. (2021) “Ijtimoiy pedagogika asoslari” asarida mahalla fuqarolik jamiyatining eng quyi, ammo eng muhim boshqaruv bo‘g‘ini ekanini ta’kidlaydi.

XULOSA

qilib aytganda, mahalla ijtimoiy tarbiya tizimida eng muhim institutlardan biri bo‘lib, u bolaning shaxs sifatida shakllanishida bevosita va bilvosita ta’sir ko‘rsatadi. Mahalla orqali bola jamiyat qoidalarini o‘rganadi, axloqiy qadriyatlarni o‘zlashtiradi va ijtimoiy muhitga moslashadi.

Mahalla — bu faqat yashash hududi emas, balki:

1. ijtimoiy maktab
2. axloqiy nazorat markazi
3. ma’naviy tarbiya maskani hisoblanadi.

Eng muhim jihati shundaki, mahalla bolani jamiyatga tabiiy tarzda tayyorlaydi. Bu jarayonda bola majburlash orqali emas, balki kuzatish, ishtirok va tajriba orqali o‘rganadi. Shu sababli zamonaviy sharoitda mahalla institutining tarbiyaviy rolini yanada kuchaytirish zarur. Oila, maktab va mahalla integratsiyasi mustahkam bo‘lsa, jamiyatda barkamol, ijtimoiy faol va ma’naviy yetuk avlod shakllanadi.

References:

1. Qodirov B. (2019). Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi. Fan va texnologiya nashriyoti. <https://library.ziyonet.uz>
2. Ismoilova D. (2017). Pedagogika asoslari. Fan nashriyoti. <https://library.ziyonet.uz>
3. Karimova D. (2018). O‘yin asosida o‘qitish metodikasi. Pedagogika. <https://library.ziyonet.uz>
4. Rahimova S. (2022). Maktabgacha pedagogika. O‘qituvchi nashriyoti. <https://library.ziyonet.uz>
5. Fozilova O.N. (2023). “Ta’lim va taraqqiyot” ilmiy jurnali. <https://cyberleninka.ru>
6. Ulug‘bekova M.R. (2024). International Journal of Advanced Research in Education. <https://in-academy.uz>
7. Abdullayeva M. (2021). Ijtimoiy pedagogika asoslari. Google Scholar. <https://scholar.google.com>
8. Nurmatova Z. (2020). Bolalar rivojlanishi va tarbiyasi. Ilm ziyo. <https://library.ziyonet.uz>